

Op de akker in Twente¹

W.H. Dingeldein †

De auteur schreef onderstaand artikel reeds in de jaren vijftig. Hij gaf hiermee een prachtig overzicht van de landbouw in Twente en de eeuwig durende strijd tegen allerlei onkruid. Er worden zo tussen de bedrijven door vrij veel Twentse benamingen van planten en ook landbouwkundige- en op de omgeving betrekking hebbende termen genoemd. Veel daarvan zijn voor de gemiddelde inwoner van Twente waarschijnlijk niet meer paraat, dus kunnen we het stuk ook een beetje als cursus plattelands-Twents (Denekamps) opvatten. Oordeelt u zelf.

't Is eind juni. Ik wandel de weg op en ben onmiddellijk in 'n es. *Nen Greunen weg* met *wagenspeurs* doorsnijdt hem. Alles is hard gegroeid bij het beste weer: er is *gunst* (*góóst*), zegt de boer. De *rogg'* of *rouw* (wat is het moeilijk, de uitspraak weer te geven met 26 letters van ons a-b-c-!) is volwassen. Het bloeien is gedaan, de rogge heeft *stowwen* (gestoven) en vrucht gezet. "*Veertien dage grööien, veertien dage riepen, veertien dage striepen*", is boeren wijsheid. Al de rogge is mooi van *stam*, is niet *leggerig* en de vooruitzichten voor de oogst zijn gunstig. In juli wordt ze *riep* en omstreeks St. Jacob (*um Sunt Joapk*: 25 juli) wordt de *zeggent* (de zicht) erin geslagen; *dan wodt ze óónder 't gat houwen*. Met den *strikhaken* wordt ze bij 't maaien van iedere schoof in bedwang gehouden en met *zeggent* en *strikhaken* wordt de *losse gaarv* gevleid.

De *bindster*, vaak nog met *bindmouwen* aan om haar armen te beschermen tegen de stekende ondereinden der halmen en tegen de *angels* (kafnaalden), grijpt een bosje halmen van de kop en slaat die met vlugge slag om 'n *kopean* en bindt met een bosje andere halmen een band om 'n *eersaen*. Gestadig aan worden de *gaarwen ópzett*. Tien vormen *nen hoap*, twaalf *höäp nen viem*. Kinderen komen *roggeneurs gaddern* (aren lezen). Dan wordt de rogge *inhaald*.

Zijn de garven *ópstokken* met de *schotvoark*, heeft de man ze op de wagen netjes *vaat't*, is 'n *wessboam* erover gelegd en strak met *wagenzeel* en *ketrol anhaald*. Is tenslotte alle rogge binnen, *an nen hoap zet't, óp 'n balken* of in de nieuwerwetse graanschuur geborgen, dan heeft de boer *ziene bouwhanen*, dan ligt het land in de *stoppel*, of *stoppelbloat*.

Bij nieuwe verpachting moet het *stoppelbloat anpakt wodden*. Het land ligt nu troosteloos kaal, erop wachtend dat het *strekken wodt* met de *striekploog* en met *haerfstknollen*, soms ook met *spörrie* bezaaid of na *Sunt-Geel* (st. Michael; 29 september) wordt *bouwd voor de nieuwe roggebouw*. Maar nu is dat zover nog niet. Blauwgroen, even geelachtig kleurend, staat het gewas nog te velde. De *aagtenjufferkes* zijn uitgebloeid en alleen 't verwelkte loof en de bloemschermen zijn nog te zien.

Dat is vogelmelk, die aanvankelijk, evenals de *sneeklökkes*, de naam *jufferkes* zal hebben gehad. Maar door invloed van de familie- en boerderijnamen *Aagten* of *Aegtenboer*, een matronymicum, zal de naam van dit bolgewasje in aagtenjufferkes zijn overgegaan. Tussen de halmen prijkt de blauwe *tremse* (korenbloem) die men ook wel *roggebloem* noemt. Later bloeit, tussen de hoge donzige pluimen van de windhalm, de wit-met-gele *kemille* (echte kamille) waarvan de bloemen worden geplukt en gedroogd bewaard om er *kemilletee* van te zetten die goed is tegen *roas in 'n móónd* of *in de taan'*, tegen 'nen *dikken hals* (keel). Een papje van kamillebloemen wordt ook graag op *bloodzweers* (steenpuisten) gelegd, voor 't *riepwodden* en 't *zachten*.

Naast de kamille staat, vaak in grote hoeveelheid, de *gaanzemiel*, een laag en lastig onkruid (slofhakken) die naar men meent met *vromd* zaaizaad, dat de *hierlaansche rouw* verving, al lang geleden is ingevoerd. Een andere indringster is de schijfkamille die nog geen Twentse naam heeft. Tegen de halmen *rengt* (ranken) de *wikken* omhoog, paarse en lichtblauwe, waarvan de zaden een bittere smaak hebben en het brood bederven. Dat deden, toen men de kunst van graanreiniging nog niet goed verstond en die met de *wann'* of met de *kafmöll* moest gebeuren, ook de *stoarkskeurn*, de sklerotiën van het moederkoren, waarmee de aren dikwijls besmet zijn. Hier en daar staat nog wat *hott* (ratelaar) in de rogge maar de boer is die parasiet langzamerhand *baas wodden*. De lagere kruiden als lamssla, hardbloem en dergelijke, die aan de randen van het roggeland groeien, hebben geen naam bij de boer. Kinderen hebben hier en daar in de rogge gelopen om bloemen te plukken ondanks de waarschuwing: *Loopt mi nich in de rouw, dan kóómp 't roggengerken en grip oe*.

De *tuffel* (aardappelen) *hebt nó 't laand dicht*. Ze zijn in april *pot't*, met 'n *potter*, met de *schup* of *óp de voor legd*. Wie ze met *kienen* (kiemen) heeft gepoot heeft ze spoedig zien opgaan. Maar ook de andere zijn gauw *kiend* (gekiemd) en boven de grond gekomen. Dan werden ze *eggd* tegen 't ruwste *roet* (onkruid); vervolgens *schöffeld* of ging 'n *kultivator* er door en tenslotte werden ze *anbouwd* met de

tuffelploog. Meer kon er niet aan worden gedaan. *Ze hebt n  de blossems in 'n bek*; de eerste bloemen zijn verschenen, die zelden meer tot vruchtzetting komen. Dat deden wel de ouderwetse soorten, zoals de *neggenwekschen*, die rijkelijk *beren* of *tuffelberen* droegen.

Wat verbouwd de boer tegenwoordig (1952!; red.)? Sinds jaren reeds *Eigenheimers* en *Rode ster*, dan *Noorderlingen*, *Bintjes*, *IJsselster* en andere goede soorten. Langzamerhand zijn de oude eruit gegaan, ze waren *veraard* en *wilden* niet meer. Voor 't vee: *Voran*, *furore* of *vuurroaden* en dergelijke *voortuffel* of *vaerkentuffel*, die een ruim beschot geven, *v l anbrengrt*. De oude vari teiten worden niet meer verbouwd. Het waren behalve de reeds genoemde *neggenwekschen* (die negen weken na de planting geogst zouden kunnen worden!), *K lseche ballen*, *magnebonen*, *roadkienkes*, *blauwkuulkes*, *vroo bl onden*, *bl onden*, *haerfstbl onden* (bl ond is paarsachtig van kleur) en *Zeeuwse gellen*. Later kwamen de *eigenheimer tuffel*, de *bravo's* en andere. Een h el oude soort waren de *H oltm nnkes*, nog ouder de *Mettienstuffel*, een plaatselijke vari teit genoemd naar Martinus Beuningh die ze omsreeks 1800 uit de buurt van *Ossenbrugge* meebracht, geknoopt in de punten van zijn reiszak. Na jaren is hij daarvan weer *in 't aard kommen*.

Of de tuffel vereisen een voortdurend vechten tegen het *roet* (onkruid), tegen *'t  ongemak in 't laand*. Wij (Denekampers) zeggen *tuffel*, maar in Oldenzaal en Ootmarsum willen ze ons daarom uitlachen, omdat ze overtuigd zijn dat het *t ffel* moet wezen. Maar over de grens in de gemeente Nordhorn zijn het *eerpel* of *eerappel*; daar is men dus Hollandser dan in Oost-Twente.

Een nauwe verwant, de *nachtscha*, *nachtschal* of kortweg *beren*, groeit op de aardappelakker, een onkruid dat grote *veut* (wortelvoten) maakt en moeilijk uit te trekken is. Aan de randen bloeien nu de eerste bloempjes van de landplaag *Visschediek* of *Visschedieksroet* (knopkruid).

Onafgebroken duurt de strijd tegen de *kwekk* (kwekgras). *Meelden* (melden) vertonen zich naast *wilde wedden* (perzikskruid), genoemd naar de bladeren die op wilgebladeren gelijken. *V ggelvoor* (vogelpoot, *Panicum Crus Galli*) groeit er en heeft

ook grote *tossens* (wortelvoeten). Enkele plantjes van *B llenmelk* staan aan de akkerrand. Dat is kroontjeskruid (*Euphorbia helioscopia*) waarvan men het witte melksap moet strijken op de *woorten* (wratten), dan gaan ze weg. Ook *bloodkroed* of *stinkkroet* (akker-munt) staat zowel tussen 't graan als tussen de aardappels.

Een zeer mooie plant die vroeger in massa op 't *tuffellaand* groeide, is nagenoeg verdwenen: de goudgele *Dewwenterbloom* of gele ganzebloem, *Chrysanthemum segetum*.

In de nazomer worden de aardappelen geel; wordt het loof *zoor* (bruin en dor). Dan breekt de oogsttijd aan. De *tuffelstrunk* worden op oude manier *stokken* (gestoken) met *de greep* en in *nen b ggelkoarf* (een halfbolvormige korf, gevlochten van *wedden* (=tenen), voorzien van een *heng*) *gadderd*. Vroeger konden de schoolkinderen extra *tuffelvekaansie* (landbouwverlof) krijgen voor 't *tuffelgaddern* waarvoor men handen tekort kwam, maar tegenwoordig mag dat niet meer. Moesten ze achter de ploeg aan bij 't *tuffelbouwen*, dan hadden ze geen tijd om op te zien, en  h, wanneer de aardappels er met 'n *duuwel* of 'n *tuffelduwel* er *oetmaakt wodt*, wordt er veel van de *gadderers* gevergd. Na de oogst worden onkruid en loof met de greep *opbeund* en op hoopjes gezet waarin wel de brand wordt gestoken, of die dienen voor de afdekking van de *tuffel- en bietenkoelen*.

Is het aardappelland kaal, dan krijgt hier zowel als op het stoppeland, het onkruid zijn kans. Als schrale kiemplantjes heeft het op zijn tijd gewacht. Nu ontwikkelt zich de *bitterboam* (waterpeper, *Polygonum hydropiper*), die genoemd is naar zijn peperachtige smaak. *Smatkharm* heet zij over de grens; een naam die zich ontwikkeld moet hebben uit *smartkarn*, *smartkorn*: smart = bitter. Welig ontwikkelen zich ook de *wilde wedden* en de *wilde weit* (*Polygonum Convolvulus*) *rengt* door alles heen. Wilde wedden heten ook *bitterboam* of *bitterelk*. De hoge *m elden* en de *lage loez'm elde* haasten zich ook om te groeien, te bloeien en zaad te vormen; dat doen ook de *beren* (nachtschade en *Visschediek*). De *v ggelvoet* wil niet achter blijven. Maar dan komt eindelijk de ploeg en keert alles onder de grond, m t miljoenen onkruidzaden, die achterblijven tot het volgende jaar.

¹ In het archief van Frits Capelleveen vond de redactie nog enkele verhalen, al dan niet door hem bewerkt. Het artikel "Op de akker in Twente" werd eerder gepubliceerd in de Driemaandelijksse bladen, 1952 pag 91-94. De redactie van *Boorn en Boerschop* meent u deze verhalen niet te moeten onthouden en plaatst ze derhalve alsnog.